

[...]
Смрти није пошло за руком
У мираз да их однесе

Нико не може да их подигне
Нико да их обори

Звезде падалице главе склањају
У сенке његових речи

„Звездознанчева оставштина”
В. Попа

Мср Емилија А. ПОПОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
etarorovic996@gmail.com

(НЕ)МОГУЋИ ЖИВОТ

Љубомир Кораћевић, *У Земљи Фрање Јосифа*, КОВ, Вршац 2023

„Намештају замку, која личи на пулт диригента
у некој европској, концертној, дворани.
На пулту се налази храна, коју звер, кад је гладна, тражи.
У храни се налази и ороз апарата, који,
кад бели медвед пружи шапу да храну дохвати, опали.
Ујутру налазе медведа са метком самоубица у глави.”

(Милош Црњански, *Код Хијерборејаца 1*)

Након романа *Лајер* из 2015. године, романом *У Земљи Фрање Јосифа* Љубомир Кораћевић се по други пут оглашава на домаћој књижевној сцени. Роман је вреднован и од стране НИН-овог жирија, који га сврстава у ужи круг избора за 2023. годину.

Насловом који привлачи пажњу услед необичности и алузивности на далеке, северне пределе аутор доноси једну (не)свакидашњу причу у којој су јунаци национално и идентитетски детерминисани већ својим презименима (Милошевић, Шпер, Галеацо и др). Премда се указује на једноличност и сводивост модерног света на поједностављене обрасце

понашања, делања и размишљања, презимена као дистинктивна obeležja јунака показују њихову разложну стереотипизарану условљеност. Иако се може разматрати питање да ли се бришу границе, те може ли се указивати на једнообразност људи, у роману *У Земљи Фрање Јосифа* показано је да се у јунацима очувава нешто аутохтоно и аутентично. Тако, на пример, „Шпер се Милошевићу обраћа гласом северних народа, а Галеацо јужних” (61). Шпер је у причи прототип германског света, док је Галеацо носилац становништа романских народа. С друге стране, ту је и Милошевић, потекао из балканског подручја, носилац *ојцићих* искустава и оних других изворних, лично његових, другима непознатих јер: „Они не знају како је било” (16). Управо јер Милошевић *зна како је било*, његова личност је у сталном расцепу – оно што је изгубљено остаје неповратно, премда је цело његово биће проткано тежњом за обновом предела „у ком човек делује попут митског бића” (25) и за повратком „у свој изгубљени завичај, откуд је некад давно отишао” (130). У датом контексту Милошевић као јединог себи сродног јунака види Герхарда Шпера – оца свог пословође – чији описи кубанске плесачице изазивају у Милошевићу помисао да је Герхард Шпер „морао приметити [...] да би једним њеним скоком, када би њиме овладао, могао замаћи некуд где цивилизација није још увек пустила своје пипке и објективом опустошила пространства” (80).

Приповедање се одвија у трећем лицу, с тим да је средишњи лик Милошевић, чије се централно појављивање у роману може преиспитивати у светлу (не)могућности осталих ликова да уопште проникну у значајнија унутрашња преиспитивања човековог положаја у свету и сопственог разумевања тог положаја. Интригантна је језичко поигравање у првој реченици романа, у којој се указује на истовремену егзистенцију јунака и у причи и у возу: „У часу када се Милошевић већ налази усред ове реченице, воз улази у станицу. Милошевић се налази и у том возу” (9). Та коегзистенција не узима се као противречност, напротив – улазак воза у станицу симболички означава почетак приче управо о Милошевићу, приче у којој је наратор у својеврсном повлашћеном простору с обзиром на то да залази у унутрашње мотивације јунака, али и оних „случајних путника” који би могли „остати испуњени зебњом” (10). Разлог због ког се путници снебивају наспрам призора Милошевића у возу изразито је трагикомичан. Он еманира „сликовити призор размишљања” (9) налик призору из турског филма. Изазива зачудност код других и потенцијалну стрепњу да се иза његових „мисли које се одвијају као на целулозној филмској траци” (10) крије опасност од потенцијалне скривене експлозивне направе: „Неко би могао помислити и да је Милошевић терориста” (10). Уланчавањем фикционалног са стварним аутор својом причом показује колико је некадашње измаштано и само у књижевности могуће у савременом свету преображено у сасвим извесну стварност. У

причу се улази из воза, из приче се искрцава с брода, дакле – у причу се улази и из приче се излази. Уколико бисмо ту аналогију пренели на идеју о књижевности као могућности бекства, искорака из стварности, добили бисмо неутешан уздах јер бега и смираја нема. Милошевић у датим фрагментарним временским распонима долази као посредник света у ком му се чини да је „све око њега преображено, као у басни [...] људи му и сад делују као камење о које се спотиче, птице као људи прекривени перјем, а голо дрвеће као грађани повешани по песмама Франсоа Вијона” (10–11). С обзиром на то да је читав свет под надзором, нису неуобичајени елементи девете уметности у структури романа. Њихова улога се преноси и на приповедача који залази у унутрашње мотивације поступака јунака, коме на моменте неко нешто „дошаптава” (60), што алудира на његов непоздани положај у савременој романескној форми.

Милошевићева путовања се одвијају у два плана – то су физичко и ментално измештање и оба су подједнако (не)стварна: „И Милошевић је у прошлости боравио у Франкфурту, на Мајни, баш као што се малочас, у мислима, нашао био и на улици, испред куће у којој је одрастао” (17). Њима се придружује путовање које се одвија на екранима: „Све што се налази напољу, на киши и сунцу, појављује се сад и унутра. Путовање је тако безбедно” (25). У сталној тежњи да се измести, најпре из своје коже, да се обрете у ненадгледаним просторима и у архајским призорима, јунак схвата да се жељено може остварити једино када би му „игралишта по парковима опет постала доступна” (58) или када би подузео путовање до места ненарушеног цивилизацијским тековинама. Како прво није могуће јер је Милошевић (анти)јунак који искључује „могућност одлучних корака” (58), друго постаје једина прихватљива опција. У роману се аутор поиграва традиционалним и модерним обрасцима мишљења у покушају да предочи еволуциони пут људске јединке и да одговори на питање: може ли се савремени човек осамити, тј. да ли се може говорити макар и о објективним, природним условима да се то оствари? Упркос томе што роман у наслову носи географску одредницу *Земља Фрање Јосифа*, архипелаг је тематизован само у последњем поглављу и доноси неутешан одговор. „Цела се прича завршава уздахом” (142) – обеспокојавајућа је мисао након спознаје да осаме нема чак ни на далеким, леденим острвима; туристичке експедиције и објективи су и тамо присутни, уместо медвеђих на снегу су приметни отисци људских стопала. Мада се јунаку чини да би могао да се сроди с том празнином и у њој нестане, таква помисао је последица чулне варљивости. (Не)могућности појединца да се одупре модерним трендовима, успостави жељени мир и досегне осећање спокоја придружују се и тектонске промене у природи, приказане кроз нарацију романа *У Земљи Фрање Јосифа* као још један онемогућујући фактор људског смираја. Због повлашћености приметне у наслову романа и кулминације у наративу, еколошка тема

постаје једна од окосница романа. Но, о њој се свакако може говорити као о саставном делу проблематике коју за човека доноси живот у свету отежалом од разних врста оптерећења (послом, очекивањима, имицом, ратовима, климатским променама итд.), која се свде на константну примораност да се буде присутан уз прикривену свест о узалудности сваког делања.

Роман *У Земљи Фрање Јосифа* апострофира теорију немачког филозофа и социолога Херберта Маркузеа о повећаним сексуалним нагонима као нечему што снижава могућности за револуционарне побуде. Хиперсексуалност је особито карактеристична за Јулијану Вјештицу, чија је машта „обогачена раскошним порнографским садржајима” (49). Иако Милошевић прижељкује револуцију налик Октобарској, у којој би рушење зарад повратка себи праисконском било прихватљиво, свет који је читаоцу предочен не обилује потенцијалима за такав вид регенерације. Рушење се ту не јавља као вид протеста и побуне, већ зарад испуњења прохтева капиталистички усмерених друштава. Тако урбанизам постаје још једна значајна тема романа, у ком се о њему говори у спрегма синтагми „архитектура рушења”, „архитектура ослобађања простора” (19). Простор се *ослобађа* рушењем Куле за образовање Гетеовог универзитета, што симболично одсликава однос модернитета према тековинама историје, културе и образовања које више нису никоме потребне. Питање које Љубомир Кораћевић, између осталог, проблематизује јесте (не)могућност писања романа о судбини јунака, са фабулом, просторним и временским оквиром, у актуелном поретку ствари, односно, речима јунака Милошевића: „А где он све то да нађе?” (39). Стога, разложно, аутор доноси фрагментарне слике које се одмотавају као на филмској траци и из којих читалац наслућује тескобу која прати савременог (анти)јунака, заточеног између наслеђене „упитаности, филозофске” (32), те свести о пролазности и преоптерећености садржајима науштрб отупелости маште, уз очекивања да се буде део уиграног (анти)друштвеног механизма. Интертекстуалним алузијама аутор показује да се ипак не може егзистирати мимо света, односно да је свако делање у односу на нешто пређашње. Тако су и поетичка питања расветљена у роману *У Земљи Фрање Јосифа* нужно у спреси с поетикама од античке до савремене књижевности, у којима је човек средиште разумевања света, али и централно проблемско подручје.

Мср Драјана М. ЈОВАНОВИЋ

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Српска књижевност са јужнословенским књижевностима

Докторске студије

draganajo25@gmail.com